

Vilkårsrevisjon for Nea – reguleringen

Kravdokument

Dato: 24.05/2023

Forord

Tydal og Selbu kommuner, sammen med Trøndelag fylkeskommune, har siden 2020 arbeidet med å samordne egne og lokale aktørers innspill til krav om vilkårsrevisjon av Neavassdraget.

Neavassdraget er omfattende regulert. Nea-reguleringen omfatter mange kraftverk, som utnytter reguleringer i flere elver og innsjøer som også er grenseoverskridende til Sverige. Konesjonær til hele reguleringen er Statkraft Energi AS (Statkraft).

Hovedformålet med dette arbeidet, og kravet om revisjon av konsesjonsvilkårene for Nea-reguleringen, er å bedre miljø- og naturforholdene i vassdraget for fisk og øvrig naturmangfold, og å bøte på negative konsekvenser av reguleringene.

Behovet for å endre miljøvilkårene i regulerte vassdrag har økt av flere grunner:

- Vi har økt kunnskap om betydningen av en intakt vassdragsnatur som leverandør av økosystemtjenester og har i dag flere nasjonale miljømål og internasjonale forpliktelser knyttet til bevaring av biologisk mangfold, som vanddirektivets krav til helhetlig beskyttelse og bærekraftig bruk av vannet, og Naturmangfoldlovens krav til langsiktig bevaring av arter og natur.
- Samfunnets syn på natur, miljø og verdien av friluftsliv er fundamentalt endret siden de eldste vannkraftkonsesjonene ble gitt.
- Liberalisering av energimarkedet og mulighet for å sende kraft over større avstander har ført til endret drift av kraftanleggene og mer effektkjøring og et annet tappemønster i magasinene. Det gir betydelig økt miljøbelastning i vassdragene og magasinene.

Behovet for miljøforbedrende tiltak i allerede utbygde vassdrag har økt i takt med mange nye inngrep i vassdragsnaturen som fører til stor samlet belastning. Dette bør gjøre det enda mer akseptabelt å stille oppdaterte krav til minstevannføring og andre miljøtilpasninger som bedre ivaretar de økologiske forholdene i elvene og innsjøene. Flere brukerinteresser kan også få fordeler av endrede krav.

Under henvisning til vassdragsloven § 8, fremmes med dette krav om revisjon av Statkraft sine reguleringskonsesjoner i Neavassdraget.

Styringsgruppen:

- Ole Bjarne Østby, varaordfører, Tydal kommune (leder)
- Ole Morten Balstad, ordfører, Selbu kommune
- Steinar Aspli, representant Fylkestinget, Trøndelag fylkeskommune, leder VRU
- Heidi Horndalen, kommunedirektør, Tydal kommune

Innholdsliste

Forord	1
Innholdsliste	3
Sammendrag	5
1 Innledning.....	7
1.1 Forutsetninger	7
1.1.1 Konesjoner	7
1.1.2 Nasjonal prioritering	8
1.1.3 Miljømål og tiltak i planperioden 2021-2027	8
1.2 Organisering av arbeidet.....	8
1.3 Om kommuneprosess, roller og metode	9
1.3.1 Metodikk, tilnærming og datainnhenting	9
1.3.2 Innspill	10
1.4 Befaring 29.-30. august 2022	10
2 Krav	11
2.1 Aktørers innspill til krav	11
2.2 Helhetlig tilnærming og begrunnelse	12
2.2.1 Krav ses samlet for påvirkning langs hele vassdraget.....	12
2.2.2 Revisjonssak i vassdrag med særlig viktig fiskestamme.....	12
2.2.3 Revisjonssak som gjelder skader og ulemper i vassdrag som er spesielt viktig for friluftsliv, landskapsopplevelse og naturmangfold	12
2.2.4 Revisjonssak som er regionalt prioritert og godkjent i forvaltningsplan etter vannforskriften	12
2.2.5 Revisjonssak hvor regulering er en vesentlig bidragsyter til den samlede belastningen som vassdraget er utsatt for	12
2.2.6 Revisjonssak som berører grensevassdrag og nødvendig koordinering med den svenske «Havs- och Vattenmyndigheten».....	12
2.3 Krav om innføring av standard naturforvaltningsvilkår	13
2.3.1 Erosjonssikring	13
2.3.2 Terskler/ elv-i-elv	15
2.3.3 Biotopjustering.....	16
2.3.4 Naturfaglige undersøkelser	16
2.3.5 Fiskeutsettinger, rognplanting, fisketrapper	16
2.3.6 Bidrag til kulturminnevern.....	17
2.4 Krav om helårs minstevannføring og magasinrestriksjoner	18
2.4.1 Spesielle hensyn.....	18
2.4.2 Berørt områdes verdi og potensiale	19
2.4.3 Avbøtende tiltaks antatte virkning på berørt verdi	19

2.5	Krav om økonomiske vilkår	20
3	Konklusjon	22
	Litteratur	23
	Vedlegg	24

Sammendrag

Basert på dialog med lokalsamfunnet og ulike interessegrupper har kommunene Tydal og Selbu mottatt innspill til krav om vilkårsrevisjon for Neavassdraget. Disse er sammenstilt og presenteres her i et samlet krav, som kommunene og fylkeskommunen fremmer på vegne av allmenne interesser i vassdraget.

Metodisk har kommunene og fylkeskommunen lagt vekt på å legge til rette for en egen 2-dagers befarings langs hele vassdraget hvor de ulike aktørene har kunnet presentere sine innspill, og hvor kravstillere og ulike myndigheter har kunnet ha en åpen dialog om utfordringer og nødvendige avveininger. Statkraft bidro særlig til at befarings ble svært vellykket, med gode diskusjoner rundt problemstillingene fra Selbusjøen og opp til Sylsjøen i Sverige, med deltakelse også fra svenske myndigheter. Dette vil fungere som et godt grunnlag for ordinær befarings ved en formell oppstart.

Med utgangspunkt i vannforskriften følges samarbeidet med Sverige opp i en egen dialog med NVE, Miljødirektoratet og Vattenmyndigheten i Sverige. Nea vil kunne fungere som en god case for grenseoverskridende vilkårsrevisjoner ikke bare ut fra «oppstrøms skal ta hensyn til nedstrøms»-prinsippet i EU-direktivet, men også fordi det tidsmessig passer godt med den nasjonale omprøvnings av vannkraft i Sverige (NAP).

Våre krav vil være knyttet til hovedkategoriene

- Innføring av standardnaturforvaltningsvilkår (fisketiltak, biotopforbedring m.m.)
- Innføring av andre standardvilkår (vilkår om kulturminner og OED-pris)
- Minstevannføring (helårs - også om vinteren)
- Miljøtilpasset driftsvannføring
- Magasinrestriksjoner
- Andre avbøtende tiltak

Sentrale temaer i revisjonssaken er erosjon, tilslamming, fisk (herunder storørret), bunndyr, øvrig naturmangfold, fiske, landskap, friluftsliv, kryssing av elv, og samiske interesser - herunder kulturminner.

Kommunene og fylkeskommunen krever bl.a. magasinrestriksjoner for Nesjøen og Esandsjøen for å redusere erosjon og bølgepåvirkning på viktige kvartærgeologiske løsmasseavsetninger som oppstår om høsten ved fullt magasin, bl.a. i strandsonen i landskapsvernområde. Bevisst og tidlig fylling av Nesjøen og Esandsjøen kan gi store og produktive gruntvannsområder. Vanddekt areal er viktig for utøvelsen av friluftsliv i sommersesongen. Sentrale temaer er også vandringshinder for bekkegytende røye og ørret, sandflukt fra tørrlagte sandbanker, kartlegging av kulturminner i strandsonen (bølgeerosjon/ uregistrerte samiske boplasser) og tilslamming.

Tydal kommune ønsker sentrumstilrettelegging ved Kløfta i Ås, for å kunne ha vannspeil i elva, bro over, natursti, nærmiljøtilrettelegging, fiske.

Nea er den viktigste elva for produksjon og tilførsel av ørretstammen til Selbusjøen. Storørreten har en nasjonal bevarings-status. Fisket i Selbusjøen har vist en stadig dårligere utvikling, der fangst av storørret er sjelden. Tilstrekkelig vannføring i elva er nødvendig for fiskens overlevelse og bestandsøkning, herunder vandringer før og etter gyteperioden. Dette innebærer nok vanngjennomstrømming gjennom året slik at en reduserer faren for igjenslamming av gyteplasser, og ikke minst at det sikres nok vann i elva til fiskeyngelens leveområder slik at disse ikke bunnfryser, slik

tilfellet er i dag (ikke krav til minstevannføring vinterstid). Tersklens utforming må konstrueres slik at de ikke fungerer som vandringshinder. En må også se på tilgang til sidevassdrag. Naturlig reproduksjon er en stor utfordring og må sikres.

Kommunene og fylkeskommunen er også opptatt av at det tas inn standardvilkår for naturforvaltning i konsesjonen (standard naturforvaltningsvilkår), slik at sektormyndigheten har hjemmel for å pålegge tiltak som naturfaglige undersøkelser, fiskeutsetting, biotopjustering mv.

1 Innledning

1.1 Forutsetninger

1.1.1 Konesjoner

Basert på dialog med lokalsamfunnet og ulike interessegrupper har kommunene Tydal og Selbu besluttet å fremsette krav om revisjon for konsesjonsvilkårene for Statkraft Energi AS' konsesjoner til regulering og overføring i Neavassdraget.

Totalproduksjon for Statkraft Energis andel i reguleringene i vassdraget utgjør 421MW effekt, og 1686GWh årlig middelproduksjon, hhv. ca. 21% og 19% i Trøndelag.

Kommunene og fylkeskommunen fremsetter med dette krav om revisjon av følgende konsesjoner, sortert etter årstall:

- **Essandsjøen (1942):** tillatelse datert 14. september 1942 til å gjennomføre regulering av Essandsjøen i Tydal
- **Stuesjø (1944):** tillatelse datert 2. november 1944 til å regulere Stuesjø i Tydal (Stuggusjøen).
- **Sylsjøen (1948):** Kongelig resolusjon av 2.juli 1948 etter lov 1 av 12. juni 1931. Bygget for å slippe vann til Brautfossen og Kistafossen kraftverk i overensstemmelse med Norrbygdens Vattendomstol 15. august 1947. Vannslipp skjer fortrinnsvis etter behov ved Brautfossen og Kistefossen kraftverk.
- **Vessingsjø og Sellisjø (1954):** Kronprinsregentens resolusjon av 25. mars 1954. Regulering av vannstand.
- **Vessingsjø og Sellisjø (1954):** tillatelse datert 25. juni 1954 til å foreta en regulering av Vessingsjø og Sellisjø i Tydal
- **Vessingsjø og Sellisjø (1956):** Kronprinsregentens resolusjon 8.juni 1956, om fastsettelse av manøvreringsreglement. Ingen spesielle bestemmelser.
- **Hegsetfoss (1961):** Kongelig resolusjon 21. juli 1961. Tillatelse til å ekspropriere grunn og rettigheter for utbygging av kraftverk.
- **Nea kraftverk – innføring av Tya (1962):** Kongelig resolusjon av 21.desember 1962. Overføring av Tya, via Sellisjøen og inn i Nea kraftstasjon.
- **Håen (1962):** 21. desember 1962. Føring av Tya via Sellisjøen til Nea kraftstasjon, og videre til utløpet av kraftverkets avløpskanal ved Kistefoss ved Aune.
- **Nesjø dam (1965):** Kongelige resolusjoner av 23. august og 13. september 1965. Jf. Lov om vassdragsreguleringer av desember 1917. Tillatelse til regulering av Nea v. Nesjø dam, med tilhørende manøvreringsreglement. Essandsjøen ligger også inne i denne konsesjonen.
- **Gresslifoss (1966):** Kongelig resolusjon av 17.juni 1966. Vassdragsloven.
- **Stuesjø (1965):** resolusjon 17.september 1965. lov om vassdragsreguleringer. Tillatelse til ytterligere regulering av Stuesjø i Tydal (Stuggusjøen) osv. Gjelder ytterligere senking av sjøen med 5 meter.
- **Nedre Nea kraftverk (1985):** Kongelig resolusjon av 3. mai 1985. Gis samtidig tillatelse til overføring av Rotla og Krossåa.
- **Falksjøen (2006):** terskel i Falksjøen (02.10.2006). Tillatelse til bygging av terskel. Vannressursloven og gjelder bare selve tiltaket og ikke tatt for seg virkninger for allmennheten m.m.
- **Sternesbekken (2015):** 08.10.2015. Vannressursloven. Tillatelse til bygging av kraftverk.

Dersom listen inntatt ovenfor ikke er fullstendig, må kravet om revisjon anses å gjelde også for konsesjoner som ikke fremgår av listen.

Tydal og Selbu og Trøndelag fylkeskommune framsetter kravet på vegne av allmenne interesser i vassdraget etter vassdragsreguleringsloven § 8.

1.1.2 Nasjonal prioritering

I NVE/ Miljødirektoratets rapport 49/2013 er det gjennomført en nasjonal gjennomgang av vannkraftkonsesjoner som kan revideres. Det er totalt 17 vassdrag i vannregionen som er prioriterte, hvorav 6 er gitt høy prioritet (1.1) (dvs. potensial for viktige miljøforbedringer er vurdert som stort, med antatt lite eller moderat krafttap i forhold til forventet miljøgevinst) og 6 er gitt lavere prioritet (1.2) (dvs. potensial for forbedring av viktige miljøverdier er vurdert som noe mindre og med antatt større krafttap i forhold til forventet miljøgevinst). Neavassdraget (både øvre og nedre del) er gitt prioritet 1.2 og er dermed prioritert, selv om vassdraget ikke er gitt høyeste prioritet.

Hensyn til bl.a. storørret, landskap og friluftsliv er vektlagt. Minstevannføring og driftsvannføring er aktuelle tiltak i flertallet av vannforekomstene.

Neavassdraget er inkludert i følgende kapittel, angitt med Regime-nr.:

- Regime-nr. 123.Z Nea-Nidelvvassdraget, Nedre Nea. VPS-vurdering 5, svært stor påvirkning på vassdragsmiljøet.
- Regime-nr. 123.Z Nea-Nidelvvassdraget, Øvre Nea. VPS-vurdering 4, stor påvirkning på vassdragsmiljøet.

Tya med Stuggusjøen og Mosjøen er del av Nea-vassdraget og inngår i kravet.

1.1.3 Miljømål og tiltak i planperioden 2021-2027

Uavhengig av den endelige prioriteringen regionalt, er det i regional vannforvaltningsplan for Trøndelag vannregion for planperioden 2021-2027 fastsatt miljømål på forekomstnivå i hele vassdraget. Strekningen fra Hegsetdammen til Selbusjøen er spesielt prioritert. Dette tilsier at det åpnes og gjennomføres revisjon innenfor kommende planperiode, 2021-2027.

Vannforskriften skal sikre en helhetlig forvaltning av vassdragsnaturen. Forvaltningen skal orientere seg etter nedbørsfeltene og være økosystembasert, og alle påvirkninger skal sees i sammenheng. Nedbørfeltprinsippet medfører avklaringsbehov med Sverige for å sikre riktig forvaltning og måloppnåelse i tråd med forpliktelsene som følger av vannforskriften etter EØS-avtalen.

1.2 Organisering av arbeidet

For å få koordinert arbeidet ble det nedsatt en felles styringsgruppe og en arbeidsgruppe mellom kommunene og fylkeskommunen. Arbeidsgruppa har særlig kompetanse på vannmiljø, forvaltning, og kommunalt ansvar.

Medlemmer av styringsgruppa:

Styringsgruppa leder arbeidet og jobber strategisk i samarbeidet mellom kommunene og fylkeskommunen.

- Leder: Ole Bjarne Østby, varaordfører i Tydal kommune 2019 – 2023.

- Ole Morten Balstad, ordfører i Selbu kommune 2019 – 2023.
- Steinar Aspli, leder for vannregionutvalget i Trøndelag vannregion (VRU). Folkevalgt til fylkestinget 2019 - 2023.
- Heidi Horndalen, kommunedirektør i Tydal kommune.

Medlemmer av arbeidsgruppa:

Styringsgruppa har gitt arbeidsgruppa mandat til å tilrettelegge for, fremskaffe, og presentere et mest mulig utfyllende grunnlag for et revisjonskrav. Dette innebærer å omfavne alle relevante deler av det reguleringspåvirkede systemet i nedbørfeltet.

- Leder: Hans Runar Kojedal, sektorleder Teknikk og landbruk, Tydal kommune.
- Jan Erik Marstad, virksomhetsleder Plan, areal og teknikk, Selbu kommune.
- Tore Evavold, plan- og miljørådgiver, Tydal kommune.
- Bendik Eithun Halgunset, seniorrådgiver, Trøndelag vannregion / Trøndelag fylkeskommune.
- Jan Henrik Dahl, daglig leder Living Landscape Institute AS, oppdrag vannområdekoordinator for Nea-Nidelvvasdraget og Gaulavassdraget vannområder.

1.3 Om kommuneprosess, roller og metode

1.3.1 Metodikk, tilnærming og datainnhenting

Metodikken til arbeidsgruppa har vært å sikre kunnskap om opplevde ulemper som har oppstått etter reguleringene siden 1948. Dette har skjedd gjennom å skape bred oppmerksomhet, mobilisering og involvering av lokal befolkning og interesser, og å ivareta at hele vassdraget skal ses i sammenheng jf. prinsippet om nedbørfeltbasert forvaltning i vanddirektivet og vannforskriften.

Ulike måter å løse dette på er anvendt, både folkemøter, skriftlig innspillsrunde, befaring og etablering av en lokal- og regionalpolitisk styringsgruppe. Kommunenes særlige rolle har vært å synliggjøre de ulike interessegruppene innspill til krav.

Gjennom resultatene og innspillene som har kommet gjennom denne tilnærmingen argumenterer vi tydelig for at hele vassdraget skal inngå i statens vurderinger samtidig, for å ivareta Norges forpliktelser etter EØS-avtalen (vanddirektivet). Dette uavhengig av lovhjemmel. Forholdene som påvirkes er sterkt knyttet til hverandre. For å maksimere miljøgevinsten og minimere krafttap er det nødvendig å tenke nytt i slike saker, noe vi tar klart til orde for. Med dette inkluderer vi også regulerte vassdrag på svensk side av riksgrensen, og forutsetter avklaringer med svenske myndigheter i tråd med den nasjonale og regionale grensesamarbeidsstrategien for oppfølging av vanddirektivet.

Kravene som fremmes nå er summen av dette arbeidet, og spesifiseres derfor med bakgrunn i innsatsen som er lagt ned de siste 2 årene.

Viktige knagger i arbeidet har vært:

- Folkemøte i Tydal kulturhus 22.09.2021
- Møte med interesseorganisasjoner i Selbu 22.09.2021
- Selvstendig grunneierlagsaktivitet med intern samordning som grunnlag for krav
- Mediedekning i Selbyggen
- Informasjon på kommunenes hjemmesider
- Dialog med norske og svenske myndigheter

- Befaring langs hele vassdraget med presentasjon fra kravstillere og åpen diskusjon rundt reiste problemstillinger. Herunder godt innblikk i driftsproblematikk og generelle avveininger fra Statkraft.

1.3.2 Innspill

Det kom inn 14 innspill fordelt på interesseorganisasjoner, grunneierlag, grunneiere og forvaltning. Dette omfattet til sammen 167 merknader til ulike forhold som knytter seg til reguleringen av vassdraget.

1.4 Befaring 29.-30. august 2022

Se vedlagt referat fra befaring, inkluderer også skriftlige krav som grunnlag.

Kommunene Tydal og Selbu arrangerte en 2-dagers felles befaring langs hele vassdraget 29.-30. august 2022 med deltakelse fra interessenter som hadde spilt inn krav samt representanter for relevante myndigheter. Deltakerne representerte:

- Tydal kommune
- Selbu kommune
- Trøndelag fylkeskommune (vannregionmyndigheten)
- Nea-Nidelvassdraget og Gaulavassdraget vannområder
- Statkraft
- Statsforvalteren i Trøndelag
- Nasjonalparkstyret for Skarvan og Roltdalen og Sylan
- Vattenmyndigheten för Bottenhavets Vattendistrikt, Länsstyrelsen Jämtland, Sverige
- Saanti Sitje / Essand Reinbeitedistrikt
- Forum for Natur og Friluftsliv
- Selbu Utmarksråd
- Selbusjøen grunneierlag
- Nea Elveeierlag
- Østby/Esand grunneierlag
- Nesjø/Vessingsjø grunneierlag
- Fjellguiden Tydal
- Thomas Angell Stiftelser
- Stugudal grunneierlag
- Tydal grunneierlag
- Grunneier, Tydal
- Græsli IL
- Græsli og Hilmo grunneierlag, Tydal

Hensikten var å få presentert kravene fra aktørene selv som grunnlag for forståelse, kompleksitet og helhetsbilde.

2 Krav

2.1 Aktørers innspill til krav

Se vedlegg.

Kravet er basert på 14 selvstendige innspill fra:

- Forum for Natur og Friluftsliv også på vegne av Norges jeger- og fiskerforbund Sør-Trøndelag
- Grunneier Per Ingebrigt Græsli, Tydal
- Græsli IL og Græsli og Hilmo grunneierlag
- Nasjonalparkstyret for Skarvan og Roltdalen og Sylan
- Nea Elveeierlag SA
- Sametinget / Trøndelag fylkeskommune om kulturminner
- Selbusjøen grunneierlag
- Storørretens venner
- Stugudal grunneierlag, Tydal
- Saanti Sitje / Essand reinbeitedistrikt (referat fra befarings)
- Thomas Angells Stiftelser
- Tydal grunneierlag
- Tydal kommune
- Østby/Essand og Nesjø/Vessingsjø grunneierlag

Disse er knyttet til hovedkategoriene

- Endring av standardvilkår (fisketiltak, biotopforbedring m.m.)
- Minstevannføring (helårs - også om vinteren)
- Miljøtilpasset driftsvannføring
- Magasinrestriksjoner
- Andre avbøtende tiltak

Sentrale temaer er erosjon, tilslamming, fisk (herunder storørret), bunndyr, øvrig naturmangfold, fiske, landskap, friluftsliv, kryssing av elv, og samiske interesser - herunder kulturminner.

Kravene innebærer bl.a. magasinrestriksjoner for Nesjøen og Esandsjøen for å redusere erosjon og bølgepåvirkning på viktige kvartærgeologiske løsmasseavsetninger som oppstår om høsten ved fullt magasin, bl.a. i strandsonen i landskapsvernområde. Dette gir i dag bratte raskanter, uproduktivt livsmiljø i strandsonen, redusert tilgjengelighet for friluftsliv i et svært viktig rekreasjonsområde i Sylan og direkte påvirkning av landskapsvernområdet. Bevisst og tidlig fylling av Nesjøen og Esandsjøen kan gi store og produktive gruntvannsområder. Vanddekt areal er viktig for utøvelsen av friluftsliv i sommersesongen. Sentrale temaer er også vandringshinder for bekkegytende røye og ørret, sandflukt fra tørrlagte sandbanker, kartlegging av kulturminner i strandsonen (bølgeerosjon/ uregistrerte samiske boplasser) og tilslamming.

Tydal kommune ønsker sentrumstilrettelegging ved å kunne ha vannspeil i elva, bro over, natursti, nærmiljøtilrettelegging, fiske.

Nea er den viktigste elva for produksjon og tilførsel av ørretstammen til Selbusjøen. Storørreten har en nasjonal bevarings-status. Fisket i Selbusjøen har vist en stadig dårligere utvikling, der fangst av storørret er sjelden. Tilstrekkelig vannføring i elva er nødvendig for fiskens overlevelse og bestandsøkning, herunder vandringer før og etter gyteperioden. Dette innebærer nok vanngjennomstrømming gjennom året slik at en reduserer faren for igjenslamming av gyteplasser, og

ikke minst at det sikres nok vann i elva til fiskeyngelens leveområder slik at disse ikke bunnfryser, slik tilfellet er i dag (ikke krav til minstevannføring vinterstid). Tersklens utforming må konstrueres slik at de ikke fungerer som vandringshinder. En må også se på tilgang til sidevassdrag. Naturlig reproduksjon er en stor utfordring og må sikres.

2.2 Helhetlig tilnærming og begrunnelse

2.2.1 Krav ses samlet for påvirkning langs hele vassdraget

Ut fra innspill er det naturlig å stille krav for å avbøte skader og ulemper knyttet til; magasinfilling og tappinger, vannføring og vannføringsvariasjon, vanntemperatur og vannkvalitet (valg av kilder for vannslipp gjennom året), hyppige endringer i vannstand og vannføring, vandringshinder for fisk (både opp- og nedvandring), naturmiljøet i og langs vassdraget (fisk, fugl, biologisk mangfold, friluftsliv, landskap), andre forhold som følger av utbyggingen (f.eks veier, ferdsel, merking, kulturminner), revidere vilkår om fiskeutsetting (ikke tilstrekkelig variasjon i genetikken).

2.2.2 Revisjonssak i vassdrag med særlig viktig fiskestamme

- Hvorvidt et berørt vassdrag er av stor verdi for fisk og fiske vurderes på et overordnet nivå ved å ta utgangspunkt i noen enkle kriterier (OED 2007 og DN-Håndbok 15). Vassdrag med sikre storaurebestander, slik Nea har, defineres å ha stor verdi.
- Vassdrag som har stort potensial for fisk og fiske med hjelp av minstevannføring kan også verdsettes til stor verdi.

2.2.3 Revisjonssak som gjelder skader og ulemper i vassdrag som er spesielt viktige for friluftsliv, landskapsopplevelse og naturmangfold

- Hensynet til friluftsliv- og rekreasjonsområdet i Sylan og hensynet til storørreten tilsier en oppmerksomhet knyttet til å dempe skader og ulemper. Dette kommer særlig til uttrykk i Nasjonalparkstyret for Skarvan og Roltdalen og Sylan sitt innspill til krav.

2.2.4 Revisjonssak som er regionalt prioritert og godkjent i forvaltningsplan etter vannforskriften Vannregionmyndigheten i Trøndelag, Nea – Nidelvassdraget vannområde og kommunene Tydal og Selbu har prioritert arbeidet med fastsetting av krav til vilkårsrevisjonen for Nea-vassdraget. Kravet synliggjør prioriteringen. Tiltaket inngår i Regjeringens godkjenning av Regional vannforvaltningsplan.

2.2.5 Revisjonssak hvor regulering er en vesentlig bidragsyter til den samlede belastningen som vassdraget er utsatt for

Reguleringen av Nea er helt klart definert som den vesentligste bidragsyteren til den samlede belastningen som vassdraget er utsatt for.

2.2.6 Revisjonssak som berører grensevassdrag og nødvendig koordinering med den svenske «Havs- och Vattenmyndigheten»

Trøndelag vannregion har i samarbeid med Statsforvalteren i Trøndelag og kommunene i vannområdene som overlapper riksgrensen inngått et samarbeid med Vattenmyndigheten Bottenhavet v/ Länsstyrelsen Jämtland om felles miljøutfordringer knyttet til miljø- og vannforvaltning. Prioriterte områder er informasjonsutveksling og samhandling knyttet til plan- og forvaltningsarbeid, vannforekomstinndeling, påvirkningsanalyser og metodikk / klassifisering. Sentrale temaer er fremmede arter, vannkraft i grensevassdrag (administrative prosesser), miljøgifter og miljømål for vannforekomster. Dette innebærer bl.a. dialog om ulik forurensningspåvirkning, kjemisk status og miljøovervåking. Her identifiseres likheter og ulikheter i de ulike landenes forvaltningsmodeller.

Med dette som grunnlag kan en legge opp til miljøstyringssystemer for bedre samhandling knyttet til bl.a. fastsetting av miljømål.

Vilkårsrevisjonen for Nea / Sylsjøen krever ut fra vannforskriften en nærmere dialog mellom statlige myndigheter på overordnet nivå landene imellom, hvor NVE og direktoratgruppen på norsk side inngår.

2.3 Krav om innføring av standard naturforvaltningsvilkår

Vannkraftanleggene i Neavassdraget ble bygget i en tid da vannkraftens økonomiske betydning var dominerende, mens skadevirkninger på miljø og naturmangfold i mindre grad ble vurdert. Det var først i 2012 OED utarbeidet detaljerte retningslinjer for revisjon av konsesjonsvilkår for vassdragsreguleringer. Nyere konsesjoner har en rekke vilkår som gir hjemmel til å pålegge konsesjonæren faglige oppfølgingsundersøkelser og kompensierende tiltak for skader på naturmiljøet (såkalt standard naturforvaltningsvilkår). Eldre konsesjoner (før 1970) inneholder imidlertid i liten grad slike opplegg. Noen av de skader og ulemper som framkommer i revisjonssaker, kan løses ved bruk av slike standardvilkår som gir relevante fagaktører fullmakt til å fastsette avbøtende tiltak. Disse har likevel til felles at de ikke kan medføre reduksjon i kraftproduksjon. Etter OED (2012) kan slike tiltak være knyttet til blant annet:

- Erosjonssikring
- Terskelbygging
- Biotopjustering
- Naturfaglige undersøkelser
- Fiskeutsettinger, rognplanting, fisketrapper osv.
- Bidrag til kulturminnevern i vassdrag

Standard naturforvaltningsvilkår må innføres som et minimum i alle konsesjonene og berørte vassdragsavsnitt, og sees i sammenheng med hverandre gjennom hele Neavassdraget slik at miljøstandarden blir tilpasset dagens kunnskapsnivå. I OEDs retningslinjer om revisjonssaker fra 2012 er opplyst at «Ved samtlige framtidige revisjoner vil de til enhver tid gjeldende standardvilkårene bli innført». Energimeldingen (OED 2016) og naturmangfoldmeldingen (KLD 2015) er videre klare på at standard naturforvaltningsvilkår skal vurderes innført selv uten full vilkårsrevisjon.

Standard naturforvaltningsvilkår er viktige rettslige verktøy i enhver vassdragsreguleringssak, og det er positivt at de nå blir innført i alle revisjonssaker. Slike standardvilkår har imidlertid sin viktigste funksjon mellom de enkelte revisjonsintervaller, hvor det kan oppstå forhold eller være vunnet erfaring som tilsier enkelte endringer i konsesjonsvilkårene, for eksempel om terskler, andre fysiske innretninger, kulturminner e.l.

Det understrekes at kravene og tiltakene som er beskrevet under i stor utstrekning er forbundet med hverandre og har gjensidige virkninger, og må ses i sammenheng. Kravene behandles derfor best samlet i en revisjonssak. Kravene beskriver og bekrefter endringsbehov som på det nåværende tidspunkt og med de nåværende ressurser er avdekket og opplevd. Samsvar mellom krav og moderne vannforvaltning etter vannforskriften ligger også til grunn. Løsningene må tilfredsstillende kriteriene etter EUs taksonomi for bærekraftig økonomisk aktivitet. Det tas forbehold om at ytterligere krav kan dukke opp underveis i selve vilkårsrevisjonen.

2.3.1 Erosjonssikring

Nesjøen og Esandsjøen

Erosjonsproblematikken rundt Nesjøen og Esandsjøen er gjennomgripende og tiltagende og har konsekvenser for innsjøens strandsone, særlig Esandsjøen, og utrasing av store mengder masse fra

Sylan landskapsvernområde. Ved å studere flyfoto fra 2022 og bakover ser man at det er forsvunnet store arealer som følge av erosjon. Det er også hele grus-eskere og myrer som er i ferd med å vaskes bort.

Allmennhetens bruk av området er en helt annen i dag enn for 50 år siden. Med økt fritid og friluftsliv med ferdsel i utmark som ikke er knyttet til næring, har reguleringen mye større konsekvenser for allmennheten i dag.

Magasinutbyggingen i Nesjøen og Esandsjøen har med senere tilleggsreguleringer medført omfattende og svært store naturinngrep i forhold til hva som ville blitt akseptert i dag.

Hovedmagasinet Nesjøen/ Esandsjøen har en strandlinje på ca. 95 km, tilsvarende avstanden fra Oslo til Fredrikstad. Når skadevirkninger for allmennheten skal vurderes, må dette omfanget tas i betraktning og sammenholdes med de menneskelige aktiviteter som samlet er knyttet til det berørte området.

Krav 2.3.1:

1. Redusere oppfylling av Nesjø- og Esandsjø-magasinene før islegging for å redusere ytterligere erosjon i områdene.
2. Raskere oppfylling av vannmagasinet på våren for å unngå sandstormer og utrasing av mælkanter. Dette vil også gi store og produktive gruntvannsområder som er viktig for vannlevende insekter, insektspisende fiskebestander, rødlistede ender og økosystemet for øvrig.
3. Tilgrensende myrarealer må plastres for å hindre ytterligere tap av myr som har betydelig lagringsevne på klimagasser.
4. Det bes om at NVE kontrollerer terskelen ved Esna. Kontrollmålinger viser at denne er lavere enn utgangspunktet. Hvis så er tilfelle gjør det at Esandsjøen kan reguleres lavere enn det som opprinnelig var meningen.

Stuggusjøen

Erosjonsproblematikken rundt Stuggusjøen er omfattende. Grus-eskere vaskes kontinuerlig bort over tid. Andre utsatte områder er fylkesveg 705, dyrkajord, bebyggelse og friluftsområder.

Krav 2.3.1:

5. Redusere oppfylling av Stuggusjø-magasinet før islegging for å redusere ytterligere erosjon i områdene.
6. Raskere oppfylling av vannmagasinet på våren for å unngå sandstormer og utrasing av mælkanter. Dette vil også gi store og produktive gruntvannsområder som er viktig for vannlevende insekter, insektspisende fiskebestander, rødlistede ender og økosystemet for øvrig.
7. Utsatte erosjonsområder i strandsonen må plastres og vedlikeholdes for å hindre ytterligere utrasing.

2.3.2 Terskler/ elv-i-elv

Det er gått 80 år siden den første konsesjonen ble gitt som berører Neavassdraget (1942). På elvestrekningen Nea fra Hegsetdammen til utløpet av Selbusjøen er det 32 terskler. Disse er etablert for å opprettholde et vannspeil på grunn av fraført vann til vannkraft på store deler av strekningen. Hydrologiske analyser viser at vannføringen er betydelig redusert etter regulering, både sommer og vinter. Ørretbestanden i området har få antall gytefisk. Genetiske analyser viser at bestanden er preget av høy innavlsgrad. Det antas at dagens terskler begrenser fiskens vandring og genutveksling i bestanden. Utbedringer av tersklernes utforming må derfor utredes.

Kommunene og fylkeskommunen vil reise krav om at det skjer en full gjennomgang av tiltakene med terskler i vassdraget, og at konsesjonæren bes om å utarbeide en terskelplan, da det er reist tvil om alle tersklene fungerer etter sin hensikt. Videre må fremtidig vedlikeholdsplikt avklares.

Det vises til Norwegian Research Centre for Hydro Power Tecnologys rapport, HydroCen-rapport 22, hvor Nea er undersøkt fra Hegsetdammen til utløpet i Selbusjøen (ca. 33 km). Scenarier der terskler ble fjernet ble vurdert som en forbedring sammenlignet med dagens tilstand. Forventede effekter av full utbedring av terskelområdene i Nea ifølge HydroCen-rapporten er blant annet:

- Bedre rekruttering og dermed økte bestandsstørrelser av ørret i Nea og Selbusjøen.
- Bedre miljøforhold for ørret og dårligere for gjedde og ørekyte.
- Fortsatte gode overvintringsforhold.
- Sannsynligvis bedre fiskemuligheter.
- Fortsatt vannspeil som del av landskapet i store deler av sesongen.
- Bedre genetisk variasjon i bestanden av ørret.

Krav 2.3.2:

1. Statkraft må pålegges å utarbeide en terskeplan.
2. Terskler må sikre at en får basseng som sammen med andre naturlige steder skaper overlevelsesområder til fisken om vinteren.
3. Videre må tersklene konstrueres slik at de ikke blir vandringshindre for fisken, spesielt med tanke på perioden juni – desember med gyteperiode.
4. Gyteplasser må sikres slik at det er nok egnede områder til disse langs hele elvestrengen. Sidevassdragene er viktige og må ha god tilknytning til hovedvassdraget.

5. Elv-i-elv kan bygges som kompenserende tiltak for vandringsperioden juni - desember. Slike må legges inn til kanten av hovedelva for å sikre tilførsel av mat/larver fra kantvegetasjon og kunne gi ly og skyggepartier. Sideelver og bekker må ha en naturlig sammenheng med slike.

2.3.3 Biotopjustering

Konsesjonæren må i langt større grad ta ansvar for at forholdene i hele nedbørsfeltet til Neavassdraget slik at de stedege fiskestammene i størst mulig grad opprettholder naturlig reproduksjon og produksjon og at de naturlige livsbetingelsene for fisk og øvrige naturlig forekommende plante- og dyrepopulasjoner forringes minst mulig.

Dette vil innebære at det må kompenseres for skader på den naturlige rekruttering av fiskestammene ved tiltak. Fiskens vandringsmuligheter i vassdraget, med sidevassdrag, må opprettholdes og utbedres. Overføringer utformes slik at tap av fisk reduseres. Fiskemulighetene må opprettholdes og utbedres.

Krav 2.3.3:

1. Bevare gjenværende strykstrekninger.
2. Sikring mot fiskefeller som fanger og dreper mye fisk ved bråe driftsendringer.
3. Ivareta tidlig fylling av Nesjøen og Esandsjøen for å skape gruntvannsområder av hensyn til vannlevende insekter, insektspisende fiskebestander, rødlistede ender og økosystemet for øvrig.
4. Sørge for at reguleringen av magasinene ikke fører til vandringshindringer for bekkegytende røye og ørret.
5. Nedslammede arealer i Nea og Tya må renskes opp for å bedre gyteforhold, skjulmuligheter, bunndyr m.m.

2.3.4 Naturfaglige undersøkelser

Kommunene og fylkeskommunen mener at revisjonsprosessen må se nærmere på tiltak av hensyn til biologisk mangfold. Minstevannføring kan være et aktuelt tiltak også for å bedre det biologiske mangfoldet. Det er sentralt med kunnskapsinnhenting for å avklare hvordan reguleringen påvirker biologisk mangfold i og langs elva.

Det er å forvente at naturvitenskapelige undersøkelser, samt friluftslivsundersøkelser i de områdene som berøres av reguleringene bekostes av konsesjonæren. I dagens forvaltningspraksis forventes det en økosystemtilnærming. Helhetlige undersøkelser må derfor bli standard.

Krav 2.3.4:

1. Foreta grundigere undersøkelser på storørretens genetik i Nea og Selbusjøen for å kunne sikre stammen gjennom målrettet forvaltning og tiltak.
2. Foreta grundigere undersøkelser på bunndyrfaunaen i Nea.
3. Foreta grundigere undersøkelser på dyre- og fugl-liv langs vassdraget.
4. Foreta grundige undersøkelser av naturtyper langs vassdraget.
5. Foreta grundigere undersøkelser på vannkjemi i Nea.

2.3.5 Fiskeutsettinger, rognplanting, fisketrapper

Med dagens driftsforhold og manøvreringsreglement i Nea er fiskeutsetting sammen med andre biotopjusteringer, de mest aktuelle tiltakene for å kompensere de negative effektene av

kraftutbyggingen på ungfiskproduksjonen i Nea. Med bakgrunn i ørretens gode vekst, sen kjønnsmodning og varierte næringsvalg synes Nea å kunne ha en tettere ørretbestand. Tidligere utsettingsforsøk tilsier at det bør settes ut ettårig og/eller tosomrig ørret som også vil være mindre utsatt for stranding enn mindre fisk.

Overordnet skal en med konsesjonsbestemmelsene oppnå at stedege fiskestammer av storørret i Selbusjøen og Nea, samt vanlig brunørret og røye i resten av vassdraget skal være sunne og levedyktige. Utsett av fiskeyngel skal over tid reduseres. Det evalueres for hvert 5 år og innen 15 år skal utsett av fiskeyngel være på et minimum. Med bakgrunn i den svært høye innavlsgraden i ørretbestanden i Nea (Hydrocen-rapport 2021) tilsier det at resten av vassdraget bør undersøkes nærmere med tanke på innavlsgraden i bestandene. Med dagens kunnskap rundt innavlsgraden til ørret i Nea, er ikke bestanden levedyktig over tid.

Konsesjonsbestemmelsen må være mer presis om minstevannføringen. Alle innspillene viser til at slik minstevannføringen praktiseres i dag gir det ikke et tilfredsstillende resultat. Fra juni til desember må det være tilstrekkelig med vannføring slik at gytefisken kan gjennomføre sine vandringer i elva.

Krav 2.3.5:

1. Elv-i-elv-strekninger skal ha minimum 3 m³/s vannføring.
2. Ordinære elvestrekninger skal ha minimum 10 m³/s vannføring.
3. Vinteren må ha nok vannføring slik at overlevelsedområdene til rogn, yngel og storfisk ikke bunnfryser.
4. Vandringshinder utbedres. Sidevassdragene til Nea må sammenkobles med Nea.
5. Rognplanting i deler av vassdraget bør vurderes nærmere med tanke på å utvide leveområdet for ørret i Nea, samt i forhold til bedre genflyt mellom lokalitetene.
6. Nedtrapping av fiskeutsetting i takt med at naturlig reproduksjon tar seg opp. Dette vil fremme genetisk variasjon og antakeligvis gi en mer hardfør stamme.

2.3.6 Bidrag til kulturminnevern

Standardvilkårene har vilkår om kulturminner som pålegger regulanten innbetaling av en sektoravgift ved vilkårsrevisjoner. Sektoravgiften beregnes på grunnlag av magasinkapasiteten målt i GWh som reguleringene omfatter. Hjemmelen for å pålegge sektoravgift framgår av «Retningslinjer for bruk av sektoravgift til kulturminnevern i vassdrag» fastsatt av Miljøverndepartementet (nå Klima- og miljødepartementet) i 2010 og senere revidert i 2011. Ordningen omfatter vassdrag som er revidert eller gitt fornyete tillatelser der opprinnelig konsesjon ble gitt før 1960, jf. punkt 2 i retningslinjene.

Konsesjonene i Neavassdraget fra før 1960 er dermed fra tiden før det ble obligatorisk å gjennomføre kulturminneundersøkelser.

Områdene rundt Nesjøen og Esandsjøen har i lange tider vært brukt som næringsgrunnlag for både seter- gårds- og reindrift. Området ble vernet som naturpark tidlig på 1900-tallet, men vannkraftutbygging under krigen og på 1960-tallet tok lite hensyn til dette. I 1970 var Nesjødammen ferdigbygget, og hele Nedalen ble demmet opp. Prosessen gikk i stor grad uten å ta hensyn til eventuelle kulturminner i området.

Området har i nyere tid fått avdekket mange automatisk verna kulturminner rundt vannmagasinet, og spesielt samiske kulturminner. Flere av disse kulturminnene, sammen med kulturlandskapet, ligger nære til vannmagasinet og står i fare for å bli erodert bort om ikke forebyggende tiltak settes inn. I tillegg er det særlig grunn til å anta at det finnes flere automatiske verna kulturminner som ikke er avdekket ennå. Kommunene er derfor av den oppfatning at det bør settes i gang kulturminneundersøkelser.

Sektoravgiften skal finansiere utgifter til å gjennomføre tiltak for å ivareta arkeologisk kildemateriale fra automatisk fredete kulturminner slik de er definert i kulturminneloven.

Kommunene og fylkeskommunen ber om at det i tråd med standardvilkårene inntas bestemmelser om automatisk fredete kulturminner i konsesjonene, herunder krav om innbetaling av engangsbeløp til kulturminnevern i vassdrag (sektoravgift).

Krav 2.3.6:

1. Krav om bestemmelse om automatisk fredete kulturminner
2. Konsesjonæren må bidra økonomisk på feltarkeologiske undersøkelser i randsonen av vannmagasinet. Kulturminner må kartlegges i strandsonen til Nesjøen og Esandsjøen. Bølgeerosjon ved fullt magasin gir økt risiko for ødeleggelse av uregistrerte kulturminner.

2.4 Krav om helårs minstevannføring og magasinrestriksjoner

2.4.1 Spesielle hensyn

Manøvreringen av magasinene er spesifisert i konsesjonene gjennom grensene for HRV og LRV. Magasindisponering deles i tre sesonger: Vintersesongen med tapping og lite eller ikke noe tilsig, vårsesongen med smelting og oppfylling av magasin, og sommer/høstsesongen som normalt er preget av store variasjoner mellom år, mellom vassdrag og mellom magasin. Det kan gis vilkår som gir sesongmessige restriksjoner innenfor grensene for HRV og LRV. Slike vilkår gis for å bedre forholdene for ulike brukerinteresser. Økologiske forhold kan ligge til grunn for slike vilkår, eksempelvis høy vannstand i perioder for å lette oppvandring av fisk til gytebekker. Magasinrestriksjoner kan også gis for å sikre visse vannføringer på strekningen nedstrøms utløp av tilhørende kraftstasjoner, eksempelvis for å hindre effektkjøring og sterkt fluktuerende vannstand eller vannføring. Muligheten for en fleksibel disponering av et magasin øker generelt med størrelsen på magasinet.

Etter kommunenes og fylkeskommunens syn må slipp av minstevannføring vurderes helhetlig i hele det regulerte området tråd med nedbørfeltprinsippet slik nedfelt i vannforskriften / vanddirektivet. Minstevannføring er særlig viktig av hensyn til fisk.

Kommunen og fylkeskommunen mener derfor at man må ta utgangspunkt i minstevannføring fra Sylsjøen i Sverige for deretter å suksessivt kunne øke vannføringen nedstrøms fra hvert av magasinene. Dette kan bedre miljøforholdene etter hvert som vassdraget naturlig vokser i størrelse, samtidig som vanntapet begrenses.

Krav 2.4.1:

1. Av hensyn til nedenforliggende elvestrekning stilles det krav om hvor hurtig vannstanden i magasinet skal kunne endres over tid, for å begrense raske vannstandsendringer både i magasinet og på elvestrekninger nedstrøms utløpet av kraftstasjonen (jf. erfaringer). Forsvarlig endringstakt må utredes ut fra påvirkning.
2. Krav om magasinrestriksjoner er sentralt fordi magasinene ligger i viktige områder for friluftsliv og landskapsopplevelse, og fordi magasinene har utfordringer knyttet til erosjonsproblematikk som følge av manøvreringsreglementet. I tillegg medfører manøvreringen av magasinene raske og uheldige vannstandsendringer på elvestrekninger av stor verdi for fisk og fiske nedstrøms kraftstasjonsutløp. Dagens manøvrering har gjennom årene utviklet seg til å gi raske og hyppige

vannstandsvariasjoner som medfører stranding av fisk og bunndyr, påvirker vandring og gyting, og vanskeliggjør forhold for fisk og friluftsliv.

3. Løsningene må tilfredsstillende kriteriene etter EU's taksonomi for bærekraftig økonomisk aktivitet.
4. Krav om minstevannføring oppstrøms Heggsetfossdammen med utgangspunkt i Sylsjøen i Sverige for deretter å suksessivt øke minstevannføringen fra hvert av magasinene nedstrøms. Minstevannføring må tilfredsstillende minimale biologiske forutsetninger hele året, med særlig hensyn til fiskens gyting, oppvekst, overlevelse og tilbakevandring.
5. Krav om helårs minstevannføring fra Heggsetfossdammen jf. NVE – rapport 2013 / 49. Dette også i tråd med godkjent vannforvaltningsplan for Trøndelag vannregion 2022 – 2027.

2.4.2 Berørt områdes verdi og potensiale

Nea-vassdraget er viktig for naturopplevelse og for utøvelse av friluftsliv. Flere friluftslivsaktiviteter er direkte knyttet til vann, som bading, fritidsfiske og båtliv. Mange ferdselsårer som er viktige for friluftslivet følger vassdraget. Vassdraget er av stor verdi for fisk og fiske, og har også et stort, ikke utnyttet potensial. Temaet har særlig to dimensjoner. Fisk er del av det biologiske mangfoldet hvor storørreten har særlig status. Fiske er også tradisjonelt en viktig friluftslivsaktivitet og kan også være en viktig del av utmarksbasert næringsvirksomhet.

Nea-vassdraget antas å være viktig for utvalgte naturtyper og/ eller prioriterte arter etter naturmangfoldloven.

Nea-vassdraget er viktig for truede eller nært truede arter (NR) eller naturtype, eller arter eller naturtyper som Norge har særskilt ansvar for å ta vare på.

Krav 2.4.2:

1. Krav om økt kunnskapsgrunnlag for utvalgte naturtyper og prioriterte arter.
2. Krav om undersøkelser av vassdraget som økologisk funksjonsområde for truede eller nært truede arter.

2.4.3 Avbøtende tiltaks antatte virkning på berørt verdi

Miljødesign i regulerte vassdrag inkluderer i dag større deler av økosystemet (fisk og bunndyr) samt menneskers bruk av Nea. Norwegian Research Centre for Hydro Power Technology (HydroCen-rapport 22) har undersøkt Nea fra Heggsetdammen til utløpet i Selbusjøen (ca. 33 km). Scenarier der terskler ble fjernet ble vurdert som en forbedring sammenlignet med dagens tilstand. Det miljøforbedrende tiltaket «elv-i-elv» vil kunne bedre forholdene for ørreten. Tersklene er flaskehals.

Som hovedtiltak for å nå disse kravene foreslår HydroCen at tersklene delvis åpnes ved hjelp av ramper med vandringskanaler. Et slikt tiltak vil lette to-vegs vandring og kunne bedre rekruttering og dermed økte bestandsstørrelser av ørret i både Nea og Selbusjøen, bedre habitatforhold for ørret og gjøre det dårligere for gjedde og ørekyte, bedre overvintringsforhold og beholde vannspeil som del av landskapet på store deler av strekningen.

Forslag til bruk av vann i henhold til «vannbank-prinsippet» er foreslått med tanke på å redusere de viktigste hydrologiske flaskehalsene for ørretproduksjonen. Gitt dagens vannføringsreglement er det utarbeidet et vannbankkonsept for Nea på denne strekningen, noe som kan gi særlig gytefisk bedre muligheter til oppvandring til gyteplasser, men også bedre overlevelse av elvelevende ørret i sommer- og vinterperioden.

De foreslåtte tiltakene til modifisering av terskler i Nea, i kombinasjon med vannbankforslag vil kunne gi store forbedringer for naturmiljøet i Nea.

2.5 Krav om økonomiske vilkår

Det er klart forutsatt i forarbeidene til vassdragsloven § 8 (tidligere § 10 nr. 3) at det også kan stilles økonomiske vilkår, jf. Ot. prp. nr. 50 (1991-92) side 47. Dette er særlig aktuelt dersom de miljømessige ulempe som er påpekt i revisjonskravet av ulike grunner ikke rettes opp. På bakgrunn av dette stiller kommunene og fylkeskommunen følgende krav:

Krav 2.5.1: fiskefond mv.

Sammenholdt med de meget omfattende reguleringsinngrepene som påvirker Neavassdraget, er det så langt gitt svært lite til kommunene i form av nærings-/fiskefond tilknyttet de ulike konsesjonene. Kommunene vil også vise til at det etter at konsesjonene ble gitt, er skjedd en vesentlig endring av næringsgrunnlaget langs vassdraget. Det har foregått en betydelig utvikling fra primærnæringer til reiselivsnæring og sportsfiske. For å legge forholdene til rette for denne endring, vil kommunene og fylkeskommunen kreve et fond til fremme av fisk, vilt og friluftsliv i kommunene, i samsvar med vassdragsreguleringsloven § 17.

Reguleringskonsesjonene i Neavassdraget omfatter samlet svært store vannarealer i magasiner og elv som er påvirket negativt av reguleringsinngrepene. Fond til fremme av fisk, vilt og friluftsliv i kommunene er i de senere års praksis ansett som en lite tyngende økonomisk plikt, sett i forhold til verdien av den årlige kraftproduksjonen og de store inngrepene kraftproduksjonen har ført med seg. Med den store betydningen fisken har for reiseliv og næring, er det et rimelig krav fra kommunene å be om at konsesjonæren pålegges å yte et årlig beløp til opphjør av fisk, vilt og friluftsliv.

Krav 2.5.2: innføring av OED-pris

Konsesjonene har vilkår om konsesjonskraft. Formålet med et vilkår om konsesjonskraft er at kommuner som avstår sine naturressurser til vannkraftutbygging dels skal ha erstatning for generelle skader og ulemper og dels skal beholde en andel av verdiskapingen fra naturressursene. Tradisjonelt ble konsesjonskraft brukt til elektrifisering av kommunen og rimelig strøm til kommunens innbyggere. I dag omsetter de fleste kommuner konsesjonskraft i markedet.

Verdien av konsesjonskraftordningen er differansen mellom det kommunen må betale for å få ut kraften (selvkost) – og salgsprisen med fradrag for nettkostnadene. Hva kommunene skal betale for den konsesjonskraften som tas ut, avhenger av om det beregnede kraftgrunnlaget i nat.hk. stammer fra en konsesjon gitt før eller etter 10. april 1959. Er konsesjonen gitt etter denne dato, betales den årlige prisen som OED fastsetter basert på gjennomsnittlig selvkost for et representativt antall vannkraftverk i hele landet», jf. vassdragsreguleringsloven § 22 femte ledd (såkalt OED-pris). For konsesjoner gitt før 1959 skal det betales individuell selvkost, det vil si det aktuelle kraftverkets produksjonskostnad per kWh.

Kommunene betaler i dag individuell selvkost for konsesjonskraften. Kommunene og fylkeskommunen finner det rimelig at når det skjer en revidering av konsesjonsbetingelsene slik at de samsvarer med vilkårene som settes i nye konsesjoner, skal også prisen på konsesjonskraft være den prisen OED i dag fastsetter for konsesjoner gitt etter 10. april 1959 uavhengig av når den opprinnelige konsesjonen ble gitt.

Adgangen til å revidere andre konsesjonsvilkår enn de naturfaglige, ble uttrykkelig slått fast i en dom fra Borgarting lagmannsrett datert 20. april 2021 i sak mellom Agder Energi og staten.

Lagmannsretten la til grunn at endring av prisvilkåret fra individuell selvkost til OED-pris for konsesjoner gitt før 10. april 1959, i tråd med reglene i vassdragsreguleringsloven § 22 slik den i dag lyder, ligger innenfor statens revisjonskompetanse. Saken gjaldt direkte OEDs endring av konsesjonskraftprisen fra individuell selvkost til OED-pris i en kombinert revisjon og O/U-sak. Det ligger imidlertid ingen begrensning verken i vassdragsreguleringsloven § 8 eller rettens uttalelse om at det samme ikke skal gjelde for rene revisjonssaker. Tvert imot uttalte lagmannsretten uttrykkelig at revisjonsbestemmelsen må forstås slik at samtlige vilkår som er oppstilt i konsesjonen, herunder vilkårene om konsesjonskraft, i prinsippet kan undergis en ny vurdering. Lagmannsretten fant at vedtakene om endring av prisen ikke var klart urimelige eller innebærer noen urettferdig tilbakevirkning etter Grl. § 97, og fremhevet at endringen til OED-pris er i tråd med de konsesjonsvilkår som blir satt i nye konsesjoner i dag.

Kommunene mener det er et rimelig krav at prisgrunnlaget for konsesjonskraft endres til OED-pris for samtlige konsesjoner i Nea-reguleringen. Dette vil bli et enklere regime å forholde seg til for alle parter. I tillegg slipper kommunene å selge kraft med tap når prisene i kraftmarkedet er lav. I verste fall kan en større utbedring (et O/U-prosjekt) som blir utgiftsført direkte, føre til at det blir ulønnsomt for kommunene å ta ut konsesjonskrafta. Dette vil kunne få svært negative følger for økonomien til kommunene, og dermed også hvordan kommunene vil stille seg til et fremtidig O/U-prosjekt dersom prisregimet ikke endres.

Kommunene og fylkeskommunen ber derfor om at vilkåret om konsesjonskraft endres i konsesjonene til ordlyden i dagens standardvilkår som lyder: *«prisen på kraften fastsettes basert på gjennomsnittlig selvkost for et representativt antall vannkraftverk i hele landet.»*

3 Konklusjon

Det er et klart behov for en snarlig igangsetting av en omfattende revisjonssak i hele Neavassdraget. Kommunene og fylkeskommunen ber om at NVE åpner revisjonssak så snart som mulig, slik at effekten av miljøforbedrende tiltak vil oppnås i kommende planperiode etter vannforskriften.

Så snart det er åpnet revisjonssak må konsesjonsmyndighetene, konsesjonæren og kommunene og fylkeskommunen ta stilling til hvilke sakkyndige undersøkelser det er behov for å igangsette, rammene for disse undersøkelsene og en nærmere tidsplan. Kommunene og fylkeskommunen antar at det vil være hensiktsmessig at NVE arrangerer et åpningsmøte for berørte parter i denne forbindelse.

Etter kommunenes og fylkeskommunens syn er det revisjonsprosessen som vil gi det beste kunnskapsgrunnlaget for å vurdere konkrete tiltak, herunder størrelse på minstevannføring mv. Kommunene og fylkeskommunen tar derfor forbehold om at ny kunnskap i revisjonsprosessen kan medføre at kommunene og fylkeskommunen på vegne av allmenne interesser i vassdraget vil endre utforming av sine krav eller komme med nye krav i saken.

Litteratur

- Aanes, K.J. m.fl., 2016. Vannøkologiske undersøkelser i vannområde Nea i 2013.
- Alfredsen, K., 2022. Oversikt over bruk av batymetrisk LiDAR ved NTNU
- Arnekleiv, J.V., 1992. Fiskebestanden i Nedre Nea 1987-90 og vurdering av skadevirkninger av Nedre Nea kraftverk.
- Arnekleiv, J.V. m.fl., 1991. Vannkvalitet, begroing og bunndyr i Nea 1988 og 1989. Del I. Forholdene før regulering, uten nedre Nea kraftverk.
- Arnekleiv, J.V. m.fl., 1997. Vannkvalitet, begroing og bunndyr i Nea 1993-1995- Del II. Forholdene etter regulering.
- Arnekleiv, J.V. m.fl., 2006. Tiltaksrettet fiskebiologisk undersøkelse i Selbusjøen og Nea 2001-2005.
- Arnekleiv, J.V. m.fl., 2011. Fiskebiologiske undersøkelser i Esandsjøen 2008 og 2009.
- Arnekleiv, J.V. m.fl., 2017. Fiskebiologiske undersøkelser i Selbusjøen og Nea med sideelver i 2016.
- Bongård, T. m.fl., 1994. Bunndyr og fisk i Rotla før og etter regulering. II Etter regulering-
- Brekke, I., 2020. Modellering av terskelfjerning og terskelendringer i Nea.
- Cyvin, J. & Frafjord, K., 1988. Sylaneområdet – bruken og virkningen av bruken.
- Dalsgård, A.S., 2020. Segmentation of river ecology using deep learning on aerial images.
- Finsås, P.N.S., 2022. Kulturminner i privat eie. En undersøkelse av Thomas Angells Stiftelser.
- Haabesland, K., 1973. Fiskeribiologiske og hydrografiske undersøkelser i Nesjø, Tydal, andre og tredje år etter oppdemningen.
- Jensen, J.W., 1993. Fiskebestandene i Essand-Nesjø magasinene etter 22 år.
- Koksvik, J.I., 1974. Fiskeribiologiske og hydrografiske undersøkelser i Nesjøen (Tydal), fjerde år etter oppdemningen.
- Koksvik, J.I., 2000. En undersøkelse av fisk, invertebrater og vannkvalitet i forbindelse med planlagt overføring av Finnkoisjøen til Nesjøen.
- Koksvik, J.I., 2004. En vurdering av fiskebestandene i Falksjøen, Tydal i forbindelse med planer om tilleggsregulering.
- Koksvik, J. & Rønning, L., 2009. Prøvefiske i Vessingsjøen og Sellisjøen, Tydal kommune, i forbindelse med planer om etablering av Sellisjø pumpekraftverk.
- Kvaal, S. & Wale, A., 2000. En spenningshistorie. Trondheim Energiverk gjennom et århundre.
- Langeland, A., 1976. Fiskeribiologiske undersøkelser i Selbusjøen 1973-75.
- Langeland, A., 1976. Vurdering av fysisk/ kjemiske og biologiske tilstander i Øvre Gaula, Nea og Selbusjøen.
- Langeland, A., 1977. Fiskeribiologiske undersøkelser i Stuesjøen, Grønsjøen, Mosjøen og Tya sommeren 1976.
- Langeland, A., 1981. Vurdering av konsekvenser for fiske og fiskebestand ved planlagt bygging av Nedre Nea kraftverk.
- Museth, J. m.fl., 2008. Storørret i Norge. Definisjon, stautus, påvirkningsfaktorer og kunnskapsbehov.
- Moen A. & Lyngstad A., 2003. Botaniske verneverdier i Sylan.
- Moen, A. m.fl., 2004. Rolf Nordhagens langtidsstudier i Sylan. Oppfølging i 2003.
- Moksnes, A. & Ringen, S.E., 1978. Vurdering av ornitologiske verneverdier og skadevirkninger i forbindelse med planene om tilleggsreguleringer i Neavassdraget, Tydal kommune.
- NVE-rapport nr. 72/2013. Vannkraftkonsesjoner som kan revideres innen 2022.
- Reinertsen H. & Langeland, A., 1978. Vurdering av kjemiske og biologiske forhold i Neavassdraget.
- Rygg, O., 1996. Storfisk på kroken.
- Sivertsen, E., 1943. Essandsjøreguleringen og fisket.
- Skår, M. & Köhler B., 2019. Rekreasjonsinteresser i utvidet miljødesign: demovassdrag Nea; nasjonal gjennomgang og forslag til prioritering.

- Sundt-Hansen, L.E. m.fl., 2021. Utvidet miljødesign i demovassdrag Nea.
- Taugbøl, T. & Skurdal J., 1996. Storørret i Norge. Status, trusler og erfaring med dagens forvaltning.
- Thingstad, P.G., 2017. Endringer siden 1960/70-tallet i fuglesamfunnene på mye og i fjellbjørkeskog ved Nedalsmagasinet, Tydal.
- Uthus, B. m.fl., 2001. Kraftutbyggingshistoria i Tydal 1940-2000.

Vedlegg

1. Innspill til krav
2. Sammenstilling av innspill til krav (excel-ark)
3. Referat fra befarig 29-30.08.2022 (kart over lokaliteter det ble stanset på, samt bilder)